

УДК 371.315.6:51

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ПІАНІСТІВ-ВИКОНАВЦІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кайкова Марина, викладач, Комунальний вищий навчальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка».

ORCID: 0000-0002-4479-7918

E-mail: mkajkova@gmail.com

У статті розглянуто сутність та зміст понять «творчість», «творчий потенціал», висвітлено їх структуру. На основі здійсненого аналізу сучасних наукових праць розкрито проблему розвитку творчого потенціалу майбутніх піаністів-виконавців у педагогічних закладах вищої освіти. Виокремлено професійно важливі особистісні якості музиканта-виконавця, які ефективно впливають на його виконавську діяльність та забезпечують творчу активність. Визначено місце творчого потенціалу майбутніх піаністів-інструменталістів у розвитку їх професійних особистісних якостей. Аргументовано необхідність розвитку творчого потенціалу піаністів-виконавців для їх виконавської діяльності.

Ключові слова: творчість, потенціал, творчий потенціал, піаніст-виконавець, музикант-виконавець, особистість, особистісні якості, заклад вищої освіти.

FUTURE PIANO PERFORMERS' DEVELOPMENT OF THE CREATIVE POTENTIAL IN HIGHER EDUCATION PEDAGOGICAL INSTITUTIONS

Kaikova Maryna, Lecturer at the Communal Higher Education Institution «Taras Shevchenko Uman Humanities and Pedagogical College».

ORCID: 0000-0002-4479-7918

E-mail: mkajkova@gmail.com

In the process of the development of music-performing activity, a certain system of instrumental training of musicians in pedagogical institutions of higher education has emerged, which is significantly different from the training of music teachers of a comprehensive school. This is due to the different goals and objectives assigned to the training of specialists in the creative professions, who are able to think outside the box and solve creative problems in the process of future practical activity. The development of creative potential of the musician is of a particular relevance in this context. Since the main purpose of his activity is the concert performance of musical works, and the most accurate disclosure of their artistic content to the audience.

The purpose of the article is to discover the essence of the student-performers' creative potential and to explore the professional personal qualities necessary for their development.

To achieve the goal, a set of theoretical methods were used, including: analysis and systematization of scientific sources in order to identify the state of development of the problem under study; terminological analysis to determine the nature and content of key research definitions; analysis, generalization, systematization to determine the potential effectiveness of methodological approaches.

The article deals with the essence and content of the concepts of "creativity", and "creative potential",

and explains the structure of these concepts. On the basis of the analysis of modern scientific works, the problem of the development of future piano performers' creative potential in pedagogical institutions of higher education is revealed. The professionally important personal qualities of the performing musician, which effectively influence his performing activity and provide creative activity in the process of development of the mentioned formation, are distinguished.

The author explores the place of creative potential of future instrumental pianists in the process of developing their professional personal qualities. The necessity of the development of pianist-performers' studied formation in the process of performing is argued.

Thus, the development of the creative potential of instrumental pianists takes place in the course of vocational training in higher education pedagogical institutions. The conducted research made it possible to conclude that the instrumental pianist should possess such necessary personal qualities: willpower, motivation, interest, musical thinking, which promote creative activity and are aimed at realization of musical and creative abilities of a musician. The development of the specified qualities contributes to the effective process of preparation of the future performer and gives him the opportunity to achieve a high level of skill and to carry out successful instrumental and performing activity.

Keywords: creativity, potential, creative potential, piano performer, musician-performer, personality, personal qualities, institution of higher education.

Під час становлення та розвитку музично-виконавської діяльності склалася певна система інструментальної підготовки музикантів у педагогічних закладах вищої освіти, яка суттєво відрізняється від підготовки учителів музики для загальноосвітньої школи. Це зумовлено різними цілями та завданнями, що лежать в основі підготовки спеціалістів творчих професій, які здатні нестандартно мислити та вирішувати творчі задачі під час майбутньої практичної діяльності. Особливої актуальності в цьому контексті набуває розвиток творчого потенціалу музиканта, оскільки головною метою його діяльності є концертне виконання музичних творів і максимально точне розкриття перед слухачами їх художнього змісту. Одним із пріоритетних напрямів професійної підготовки майбутніх піаністів-інструменталістів вважаємо розвиток їхнього творчого потенціалу протягом всього навчання в педагогічних закладах вищої освіти.

Аналіз понять «творчість» і «творчий потенціал особистості» в руслі інструментальної підготовки на сучасному етапі розвитку музиканта дає змогу констатувати, що однією з важливих характеристик піаніста є саме творчість, яку потрібно виховувати впродовж усього професійного шляху.

Ретроспективний аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про зростання уваги до цієї проблеми, яку досліджують у психології, педагогіці, історії, філософії та ін. Так, до питань розвитку особистості та визначення особливостей її творчої діяльності, пов'язаних з музично-творчою підготовкою музиканта зверталися дослідники Т. Бакланова, А. Давидов, Л. Майковська, Д. Рабінович, Н. Різол, С. Савшинський, Г. Ципін та ін.

Проблемам змісту поняття «творчий потенціал» приділяли увагу музиканти-виконавці, педагоги, психологи: В. Андреева, Б. Баренбойм, Т. Браже, Л. Бочкар'єв, П. Кравчук, А. Майданова, С. Рубінштейн, Н. Тихомирова та ін. На їхню думку, творчий потенціал має виражатися в таких якостях особистості – воля, мислення, пам'ять, ініціативність, оригінальність виконання музичного твору, працездатність та організованість майбутнього музиканта. При цьому творчий потенціал характеризується наявністю природних задатків виконавця-піаніста до творчої діяльності та здатністю до їх ефективного використання в умовах професійної підготовки.

Отже, проведений аналіз наукових праць свідчить про необхідність подальшого

розгляду і дослідження проблеми розвитку творчого потенціалу музикантів, а саме піаністів у педагогічних закладах вищої освіти.

Метою статті є розкриття сутності творчого потенціалу студентів-виконавців та дослідження професійних особистісних якостей, необхідних для його розвитку.

Сьогодні професійну музично-виконавську діяльність розглядають як діяльність, засновану на творчому підході до функційних обов'язків здобувачів вищої освіти, результатом яких є творча продуктивність у майбутній професії. Проблема розвитку творчого потенціалу майбутніх піаністів-інструменталістів під час виконавської підготовки посідає особливе місце, у зв'язку з чим, на сучасному етапі виховання майбутніх фахівців істотно підвищується значимість зазначеного творчого потенціалу, що дозволяє їм не тільки самореалізуватися як творчій особистості, а й доцільно вибудувати шлях творчого зростання.

Унікальною мовою, якою володіють і яку розуміють в усьому світі, є творчість. Відомо, що творчі здібності особистості проявляються і розвиваються саме під час творчої діяльності. На думку О. Спіркіна, творчість – це духовна діяльність, результатом якої є створення оригінальних цінностей, установлення нових, раніше невідомих фактів, властивостей і закономірностей матеріального світу і духовної культури [9].

За твердженням А. Маслоу, творчість – це узагальнена функція особистості, яка приводить до всіх форм самовираження; здібності до творчості мають вроджений характер; вона зароджена в кожній людині і не потребує особливих талантів [6]. Отже, можна вважати, що творчість особистості може проявлятися в будь-яких видах діяльності. Під творчістю в музиці розуміють створення композиції, передумовами якої є природний талант, художня майстерність, життєвий досвід, уява, натхнення [2].

Початок наукових досліджень, присвячених особливостям творчого потенціалу особистості, припадає на 90-ті роки ХХ століття. В енциклопедичному словнику знаходимо таке визначення терміна «потенціал» (лат. *potentia* – сила) – можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані для вирішення якого-небудь завдання, досягнення певної мети [1, с. 550]. У творчості потенціал передбачає наявність особистісних якостей, які суттєво впливають на її розвиток.

За твердженням О. Кривцун, результатом творчості є створення продукту, якому притаманні обов'язкові характеристики та якості. Його важливим аспектом є новизна, оригінальність та унікальність [3, с. 26–30].

В. Моляко пропонує розглядати творчий потенціал як інтегративну властивість особистості, яка характеризує рівень можливостей для творчої діяльності, готовність і здібність до творчої самореалізації і саморозвитку. На думку дослідниці, «творчий потенціал – це та система, яка абсолютно схована від будь-якого зовнішнього спостереження, більш того, людина яка має творчий потенціал інколи зовсім не знає про свої творчі можливості» [8, с. 5–9].

Отже, спираючись на дослідження науковців, можемо зробити висновок, що творчий потенціал – це готовність особистості музиканта до самореалізації у виконавській діяльності.

Виконавська діяльність музиканта за своєю природою має творчий характер, оскільки викладачеві фортепіано доводиться постійно вирішувати безліч не тільки типових, а й оригінальних завдань, що потребують аналізу виконавської ситуації,

прогнозування результатів формування виконавських навичок з урахуванням індивідуальних виконавських і музичних можливостей майбутнього піаніста, корегування та підбір відповідних засобів навчання, спрямованих на досягнення позитивного результату, моделювання та реалізацію всього навчального процесу, оцінки отриманих даних, визначення подальших завдань з урахуванням попереднього ефекту.

Важливою складовою розвитку творчого потенціалу піаніста-інструменталіста є його продуктивне навчання та активна самостійна робота, при цьому він має володіти необхідними особистісними якостями, що будуть сприяти реалізації і розвитку творчого потенціалу у професійній діяльності.

Так, при систематичній активній праці, роботі уяви, слуху, пам'яті проявляються навички професійної діяльності, уміння творчо і методично грамотно засвоювати засоби художньої виразності твору. З часом накопичена інформація закономірно переходить в нову якість, впливаючи на глибину і змістовність сприйняття. Основний напрям роботи – це прагнення виявити закономірності і характер використання засобів художньої виразності з метою розкриття ідейного змісту твору [11].

Проведений ретроспективний аналіз проблеми розвитку творчого потенціалу піаністів-виконавців дав змогу визначити необхідні якості досліджуваного явища, що допоможе визначити стан і якість розвитку творчого потенціалу виконавця; сформованості креативності особистості, розвиненості творчого мислення та інтелекту; наявності творчої уяви та інтуїції, а також прагнення до творчої самореалізації у виконавській діяльності. Показниками творчого потенціалу є самостійність та оригінальність під час створення виконавської інтерпретації; здатність до імпровізації, бажання створювати музику; здатність до сценічного перевтілення та розвиненість образного мислення.

Особистісними якостями, якими має володіти піаніст-виконавець, є: сила волі, мотивація, інтерес, музичне мислення.

Отож одна із властивостей особистості, без формування якої неможливо досягти певних результатів у навчанні гри на фортепіано, – сила волі. Передумовою розвитку волі є зацікавленість, що викликає потребу в діяльності. Це досягається різними способами, наприклад, введенням елементів, що збагачують заняття новизною і роблять його цікавим. Заняття, на якому студент відчуває себе співучасником того, що відбувається і відчуває радість творчості, стає також цінним стимулом, що сприятливо діє на розвиток творчого потенціалу виконавця. Основним спонукальним мотивом, що надає волі поштовх до дії, є абсолютно чітке, конкретне і точне уявлення про мету дії. Далі необхідно, щоб були точно визначені засоби досягнення цієї мети. Кінцевий результат надихає на продовження праці [4, с. 24].

У розвитку творчого потенціалу важлива роль належить мотивації. У загальному розумінні мотив – це спрямованість особистості на окремі сторони діяльності, пов'язана з внутрішнім ставленням до неї [40, с. 15]. Мотиваційна спрямованість майбутніх фахівців виражається в глибокому осмисленні емпіричного досвіду, що передбачає спроможність до поглиблення знань, виокремлення необхідних аспектів навчання. Усвідомлення потреб майбутнім музикантом-виконавцем спричинює акт мотивотворення.

Розвиток творчого потенціалу є важливою умовою формування мотивації оволодіння грою на фортепіано, яку ми розглядаємо як найістотніший чинник результативності цього процесу й впливає на спрямованість особистості майбутнього піаніста-інструменталіста. Викладач повинен стимулювати творчу діяльність студента, тісно співпрацюючи з ним, під час вивчення музичних творів прищеплювати навички аналізу інструментальної музики. Вирішення цих завдань значною мірою вплинуло б на вдосконалення рівня музично-виконавської підготовки піаніста.

Мотивація особистості музиканта зумовлена його професійними інтересами. Як відомо, інтерес – це потреба пізнання, яка спонукає особистість до прояву творчості з метою отримання задоволення від цього процесу. Г. Мелхорн описує інтерес як стрімке прагнення до творчості, вроджений творчий імпульс [7]. Зазначимо, що інтерес дійсно є раннім генетичним проявом розвитку креативної особистості й підтримкою творчої активності. При емоційному стані захопленості виникає пробудження різноманітних інтересів, що створюють накопичення матеріалів для творчого розвитку.

Ще одним продуктивним фактором впливу на розвиток творчого потенціалу можна вважати музичне мислення. Воно являє собою процес аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, встановлення зв'язків і взаємозалежності між елементами музичної тканини, а також музичними поняттями на міцній основі чуттєвого сприймання – реального або внутрішнього слухання. Результати аналітико-синтезуючої музичної діяльності фіксуються у виконанні, а також у здатності давати словесні пояснення і визначення [10, с. 241].

Професійні музиканти-виконавці мають емпірично приходити до думки про важливу роль мислення в інструментальному виконавстві. Так, А. Рубінштейн у своїй педагогічній діяльності враховував принципи осмисленості виконання. Він звертав серйозну увагу на «музичне розуміння», на виконавську самостійність студента. Отже, розумова праця в інструментально-виконавській діяльності є необхідним етапом для глибокого й повного відтворення музичного образу.

Виховуючи майбутніх піаністів-інструменталістів, необхідно розвивати їх творчий потенціал, самостійність та активність, які є важливими передумовами на шляху до ефективної професійної діяльності.

Важлива роль у професійній підготовці піаністів-виконавців належить розвитку їх творчого потенціалу. Проведене дослідження дало можливість зробити висновок про те, що студент-інструменталіст має володіти такими необхідними особистісними якостями: сила волі, мотивація, інтерес, музичне мислення, які сприяють творчій активності та спрямовані на реалізацію музично-творчих здібностей музиканта. Розвиток цих якостей сприяє ефективній підготовці майбутнього виконавця і дає йому можливість досягти високого рівня майстерності та проводити інструментально-виконавську діяльність на високому професійному рівні.

Перспективою подальших досліджень є аналіз сучасного наукового фонду знань щодо проблеми збільшення обсягу навчання з фахових дисциплін у музично-виконавській діяльності, розроблення педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх піаністів-виконавців, створення, апробація та експериментальна перевірка їх ефективності, реалізація на практиці застосування зазначених особистісних якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
2. Костюк О. Сприймання музики і художня культура слухача. Київ: Наукова думка, 1965. 117 с.
3. Кривцун О. А. Искусство и мир человека. Москва: Знание, 1986. 112 с.
4. Маркевич Д. Психологические факторы в фортепианном обучении. *Ребёнок за роялем: Педагоги-пианисты социалистических стран о фортепианной педагогике*: сб. ст. Москва: Музыка, 1981. С. 21–27.
5. Маркова А. К. Формирование мотивации учения: кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1990. 192 с.
6. Маслоу А. Психология бытия. Киев: PSYLIB, 2003. 138 с.
7. Мелхорн Г. Гениями не рождаются: общество и способности. Москва: Просвещение, 1989. 160 с.
8. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 5–9.
9. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание. Москва: Политиздат, 1972. 303 с.
10. Теплов Б. Психология музыкальных способностей. Москва: Наука, 2003. 379 с.
11. Цыпин Г. Обучение игре на фортепиано. Москва: Просвещение, 1984. 176 с.

REFERENCES

1. Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia. (2010). Yu. V. Kovbasiuka, V. P. Troshchyns'koho, Yu. P. Surmina (Eds.). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
2. Kostyuk, O. (1965). Sprymannia muzyky i khudozhnia kul'tura slukhacha. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Krivtsun, O. A. (1986). Iskustvo i mir cheloveka. Moskva: Znaniye [in Russian].
4. Markevich, D. (1981). Psikhologicheskyye faktory v fortepiannom obuchenii. *Rebionok za royalem: Pedagogi-pianisty sotsialisticheskikh stran o fortepiannoy pedagogike*. Moskva: Muzyka, 21–27 [in Russian].
5. Markova, A. K. (1990). Formirovaniye motivatsii ucheniya. Moskva: Prosveshcheniye [in Russian].
6. Maslou, A. (2003). Psikhologiya bytiya. Kiyev: PSYLIB [in Ukrainian].
7. Melkhorn, G. (1989). Geniyami ne rozhdaiutsya: obshchestvo i sposobnosti. Moskva: Prosveshcheniye [in Russian].
8. Moliako, V. O. (2004). Psykholohichna teoriia tvorchosti. *Obdarovana dytyna – Gifted baby*, 6, 5–9 [in Ukrainian].
9. Spirkin, A. H. (1972). Soznaniye i samosoznaniye. Moskva: Politizdat [in Russian].
10. Teplov, B. (2003). Psykholohiia muzychnykh zdibnostei. Moskva: Nauka [in Russian].
11. Tsy-pin, G. (1984). Obucheniye igre na fortepianno. Moskva: Prosveshcheniye [in Russian].